

O'QUVCHILARNING YOSH XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLGAN HOLDA MUNOSABATDA BO'LISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Yusupova Mahliyo Narimon qizi

Xiva tuman 14-son umumiy o'rta talim maktabi psixologi

Xodjiyeva Lobar Axmedjonovna

Xiva tumani 19-son umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ular bilan samarali munosabat o'rnatishning pedagogik va psixologik jihatlari yoritilgan. Boshlang'ich, o'rta va yuqori sinf o'quvchilarining rivojlanish bosqichlari, ularga mos ta'lim va tarbiya usullari tahlil qilingan. Shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy muloqotning ta'lim samaradorligiga ta'siri ochib berilgan.

Kalit so'zlar: yosh xususiyati, pedagogik yondashuv, ta'lim samaradorligi, psixologik rivojlanish, o'quvchi, tarbiya, individual yondashuv.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har bir o'quvchi o'zining yoshiga, psixologik holatiga, qiziqishiga va qobiliyatiga ko'ra boshqalardan farq qiladi. Shu sababli pedagogik faoliyatda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zamonaviy ta'limning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Yosh xususiyatlarini inobatga olmasdan tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchining bilim olishiga, dunyoqarashining shakllanishiga va ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Aksincha, yoshga mos metod va usullar qo'llanilganda o'quvchilarning fanlarga qiziqishi ortadi, mustaqil fikrlashi rivojlanadi hamda ta'lim samaradorligi oshadi. Mazkur maqolada turli yoshdagi o'quvchilarning psixologik va pedagogik xususiyatlari, ular bilan munosabat o'rnatish usullari hamda ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati keng yoritiladi. Insonning yosh davrlari uning jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Har bir yosh bosqichi o'ziga xos psixologik

va ijtimoiy xususiyatlarga ega bo‘lib, pedagog faoliyatida bularni hisobga olish zarurdir. Psixolog olimlarning ta’kidlashicha, bolaning rivojlanishida yosh omili asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Chunki har bir davrda bolaning ehtiyoji, qiziqishi va dunyoqarashi o‘zgarib boradi. Shu bois ta’lim jarayonida individual va yoshga mos yondashuv muhim ahamiyatga ega. Pedagog o‘quvchining yosh xususiyatlarini bilsa, u bilan samarali muloqot o‘rnatadi, ta’lim metodlarini to‘g‘ri tanlaydi hamda tarbiyaviy ta’sirni kuchaytiradi. Boshlang‘ich sinf davri bolaning maktab hayotiga moslashish bosqichi hisoblanadi. Bu yoshdagi bolalarda diqqatning barqarorligi past bo‘lib, ular ko‘proq o‘yin faoliyatiga moyil bo‘ladilar. Shuningdek, hissiyotlarga beriluvchanlik yuqori darajada kuzatiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan ishlashda quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish lozim:

- darslarni qiziqarli tashkil etish;
- ko‘rgazmali vositalardan foydalanish;
- rag‘batlantirish usullarini qo‘llash;
- qisqa va aniq topshiriqlar berish;
- mehribon va samimiy munosabatda bo‘lish.

Bu yoshdagi bolalar o‘qituvchini ideal inson sifatida qabul qiladilar. Shu sababli pedagogning nutqi, muomalasi va xulqi o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi.

O‘rta sinf davrida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash shakllana boshlaydi. Ular o‘z fikrini himoya qilishga, tengdoshlari orasida obro‘ qozonishga intiladi. Bu davr “o‘tish davri” deb ham atalib, ruhiy o‘zgarishlar bilan xarakterlanadi. O‘qituvchi o‘rta sinf o‘quvchilari bilan ishlashda:

- ularning fikrini hurmat qilishi;
- mustaqil topshiriqlar berishi;
- tanqidni ehtiyotkorlik bilan qo‘llashi;
- jamoaviy ishlarga jalb etishi kerak.

Agar pedagog bu davrdagi o'quvchilarga qo'pol yoki bosim orqali munosabatda bo'lsa, ularda darsga nisbatan salbiy munosabat shakllanishi mumkin. Shu bois muloqotda sabr va pedagogik madaniyat muhimdir. Yuqori sinf o'quvchilari kattalikka qadam qo'yayotgan shaxs sifatida mustaqil qaror qabul qilishga intiladi. Ular hayotiy maqsadlar, kasb tanlash va kelajak rejaları haqida o'ylay boshlaydi.

Bu yoshdagi o'quvchilar bilan:

- samimiy suhbatlar olib borish;
- kasbga yo'naltirish ishlari tashkil etish;
- erkin fikr bildirish imkonini yaratish;
- adolatli baholash tizimini qo'llash muhimdir.

Yuqori sinf o'quvchilari o'ziga nisbatan hurmat va ishonchni qadrlaydi. Pedagogning ularga bo'lgan ijobiy munosabati o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Har bir bolaning qobiliyati va xarakteri turlicha bo'ladi. Shu sababli barcha o'quvchilarga bir xil yondashuv samara bermaydi. Individual yondashuv orqali o'quvchining kuchli tomonlarini rivojlantirish va kamchiliklarini bartaraf etish mumkin. Individual yondashuv quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi;
- fanlarga qiziqishni kuchaytiradi;
- ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;
- ta'lim sifatini yaxshilaydi.

Pedagog har bir o'quvchining ruhiy holatini tushunishi va unga mos muomala usullarini tanlashi lozim. Ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatga bog'liq. Samimiy va hurmatga asoslangan muloqot o'quvchini ruhlantiradi, darsga qiziqishini oshiradi.

Muloqot jarayonida pedagog:

- muloyim ohangda gapirishi;
- adolatli bo‘lishi;
- o‘quvchini tinglay olishi;
- ruhiy qo‘llab-quvvatlashni bilishi kerak.

Pedagogik muloqotda qo‘pollik, kamsitish yoki ortiqcha tanbeh salbiy oqibatlariga olib keladi. Shu sababli pedagog doimo o‘z ustida ishlashi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirib borishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olib munosabatda bo‘lish ta‘lim va tarbiya jarayonining muhim shartlaridan biridir. Har bir yosh davri o‘ziga xos psixologik va pedagogik xususiyatlarga ega bo‘lib, pedagogdan mos yondashuvni talab qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘proq mehr va rag‘batga muhtoj bo‘lsa, o‘rta sinf o‘quvchilari mustaqillikka intiladi. Yuqori sinf o‘quvchilari esa hurmat va ishonch asosidagi munosabatni qadrlaydi. Shu sababli o‘qituvchi har bir yosh bosqichining xususiyatlarini chuqur bilishi va amaliy faoliyatida ulardan samarali foydalanishi zarur. Yosh xususiyatlariga mos yondashuv ta‘lim sifatini oshiradi, o‘quvchilarning ruhiy holatini yaxshilaydi hamda barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. Pedagogika: Oliy ta‘lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
3. Davletshin M.G. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent, 2010.
4. Xasanboyev J. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent, 2017.
5. Vygotskiy L.S. *Pedagogik psixologiya*. – Moskva, 1991.
6. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
7. To‘xtaxodjayeva M.X. *Pedagogika*. – Toshkent, 2018.
8. G‘oziyev E.G‘. *Yosh davrlari psixologiyasi*. – Toshkent, 2019.